

דף שבועי

בס"ד

פרשת נח, תשפ"ד, מספר 1540

תאריכי המבול - פרשנות מבריקה מול פרשנות זהירה

יוסי ברכיה

ושילח את היונה, וזו לא שבה אליו עוד (שם:יב). **בראשון לחודש הראשון** בשנת 601 לחיי נח חרבו המים מעל פני האדמה, ונח הסיר את מכסה התיבה (שם:יג). **בעשרים ושבעה לחודש השני** יבשה הארץ (שם:יד).

הניסיון להתחקות אחר הזמנים השונים של המבול, בהתאם לפשטי המקראות, יוצר בעיה. כאמור, הכול תלוי בשאלה: כמה זמן ארך המבול? במילים אחרות, מה היחס בין האמירה שהגשם היה על הארץ **40 יום ו-40 לילה**, לבין העובדה שהמים גברו על הארץ **150 יום**? האם 40 הימים והלילות של ירידת הגשם **כלולים** ב-150 יום של התגברות המים, או שאולי הגשם ירד 40 יום ולילה והפסיק, אך מכוח ירידה זו גברו המים על הארץ עוד 150 יום?

לכאורה נראה על פי הפשט ועל פי סדר המקראות, שהמבול ירד 40 יום ולילה, ולאחר שפסק המשיכו המים להתגבר על הארץ מכוחו, ומשך התגברות זו ארך 150 יום (שם:כד).

אם המבול החל בשבעה עשר בחשוון,² הרי שהוא נפסק בכ"ז בכסלו.³ אם מתאריך זה נמנה 150 יום, היינו כחמישה חודשים, נקבל שמועד סיום "גבורת" המים הוא כ"ז באייר. היינו, כ"ז לחודש השמיני. דא עקא, כי על פי הכתוב התיבה נחה בשבעה עשר **לחודש השביעי** - ניסן על הרי אררט (בר' ח:ד), וברור שתאריך זה אמור להיות **לאחר** שהמים הפסיקו את התגברותם. כך יש להניח על פי הפשט וגם על פי ההיגיון. בשל כך נראה, שיש לסטות מעט מהפשט, ולקבוע כאפשרות השנייה,

בעיון זה נעסוק בתאריכים השונים המוזכרים בפרשת המבול, ונסקור את שיטות רש"י ורמב"ן.

יצוין כבר עתה, כי תאריכי פרשת המבול טומנים בחובם בעיות פרשניות שאינן פשוטות, ומכאן הבדלי הגישות בפירוש התאריכים בין המפרשים השונים. כפי שניווכח להלן, הבעיה הבולטת, שממנה נגזרות הפרשנויות השונות, היא השאלה כמה זמן התרחש אירוע המבול.

הבה נסקור את התאריכים החשובים במבול:

בשבעה עשר לחודש השני נבקעו מעיינות תהום רבה וארובות השמים נפתחו (בר' ז:יא). הגשם היה על הארץ **40 יום ו-40 לילה** (שם:יב,יז), המים גברו מאוד וההרים הגבוהים כוסו (שם:יח-יט). המים גברו על הארץ **150 יום** (שם:כד), ואז החלו המים **לחסור** מקצה **150 יום** (בר' ח:ג). **בשבעה עשר לחודש השביעי** נחה התיבה על הרי אררט (בר' ח:ד), והמים הלכו הלוך וחסור עד **החודש העשירי** (שם:ה). **באחד לחודש העשירי** נראו ראשי ההרים (שם:ה). **כעבור 40 יום** פתח נח את חלון התיבה ושילח את העורב (שם:ו-ז). העורב יצא הלוך ושוב עד יבושת המים מעל הארץ (שם:ז). נח שילח את היונה, אך זו לא מצאה מנוח לכף רגלה וחזרה לתיבה (שם:ח-ט). הוא המתין 7 ימים¹ ושילח אותה שוב, והיא חזרה עם עלה זית בפיה. נח הבין כי קלו המים מעל הארץ (שם:י-יא), המתין עוד 7 ימים

* יוסי ברכיה, בעל תואר שני במשפטים מאוניברסיטת בר-אילן, ומשמש כשופט בבית משפט השלום בהרצליה.
** הדברים האמורים בעיון זה יהיו לזכר הוריי צבי ומרים ברכיה ז"ל.

1 על פי הפשט לא ברור מה היה פער הזמנים בין שליחת העורב לבין השליחה הראשונה של היונה. רש"י לפסוק ח לומד מהכתוב בפס' י: "ויחל עוד שבעת ימים אחרים", שהמתנה של שבעה ימים בין השילוח הראשון של היונה לשילוח השני הייתה ההמתנה השנייה, ומכאן שגם בין שליחת העורב לשליחת היונה הייתה המתנה של שבעה ימים. פירוש זה הולם את הפשט.

2 בעיון זה נלך לפי השיטה שהחודש הראשון הוא חודש תשרי ולא ניסן. זו שיטת רש"י (ראו המחלוקת המופיעה במסכת ראש השנה יא ע"ב בעניין זה). אבן עזרא בפירושו (ח:ה) הולך בשיטה אחרת.

3 כעבור 40 יום.

באב (החודש העשירי מחשוון, החודש שבו החל המבול) נראו ראשי ההרים. כעבור 40 יום מעת שנראו ראשי ההרים, היינו ' באלול, שלח נח את העורב. ב"ז באלול נשלחה היונה בפעם הראשונה, אך חזרה כי לא מצאה מנוח לכף רגלה. בכ"ד באלול היא נשלחה שוב, ושבה לעת ערב עם עלה זית בפיה. ב-א' בתשרי⁶ נשלחה היונה בפעם השלישית ולא שבה יותר. **בו ביום ב-א' בתשרי** הסיר נח את מכסה התיבה וגילה כי חרבו המים מעל הארץ. בכ"ז במרחשוון יבשה הארץ.

אין ספק כי פירושו של רש"י, פירוש "מחוץ לקופסה", משלב כדבעי את כל הזמנים של המבול, וכולם באים זה אחר זה תוך התאמה מלאה. כפי שנראה להלן, אצל שאר המפרשים יהיו פערי זמנים שאינם מוזכרים בכתוב. יתרון נוסף בפירוש רש"י הוא שהוא תואם את עמדת חז"ל.⁷ יחד עם זאת, מבחינה פרשנית הדרך שבה רש"י נוקט קשה ביותר. ניתן לומר כי המחיר שהוא "משלם" כדי לסדר את המקראות כבד ביותר, שלא לומר בלתי נסבל. לא נרחיק לכת אם נאמר, שרש"י ביצע לוליינות מרשימה ביותר אם כי בעייתית.

על פי שיטתו יוצא, שבפרשה אחת התורה נוקטת יותר מפעם אחת, בהפרשים של מספר פסוקים, בשלושה בסיסי ספירה שונים. כדלקמן: החודש השני של תחילת המבול הוא החודש השני לתשרי שבו נברא העולם. החודש השביעי שבו נחה התיבה על הרי אררט, הוא החודש השביעי **להפסקת המבול**, היינו לחודש כסלו. החודש העשירי שבו נראו ראשי ההרים הוא החודש העשירי **לתחילת המבול**, היינו לחודש מרחשוון. ולאחר מכן, בראשון לחודש הראשון, היום בו חרבו המים מעל הארץ, אנו שוב חוזרים לבסיס הספירה של חודש תשרי, וכן הדבר באשר לכ"ז בחודש השני, היום שבו יבשה הארץ, והכוונה לפי רש"י לחשוון. שוב הבסיס הוא חודש תשרי. היעלה על הדעת שהתורה תנקוט בעניין אחד בשלושה בסיסי ספירה שונים?⁸ בשל בעיה זו ובעיות נוספות בשיטת רש"י, ישנן לפחות עוד שלוש שיטות לסדר הזמנים.

שיטת הרמב"ן

הרמב"ן נוקט בשתי שיטות. האחת מכונה שיטה "הנראה מדרך הפשט", והשנייה היא השיטה המועדפת

ש-150 הימים כללו גם את 40 הימים והלילות של המבול. והדבר מסתבר מהכתובים.

כאמור, המבול התחיל בשבעה עשר בחודש השני, ונמשך לפי גישה זו 150 יום, היינו חמישה חודשים, עד לשבעה עשר בניסן, ובדיוק בתאריך זה נחה התיבה על הרי אררט. בראשון בתמוז נראו ראשי ההרים, העורב נשלח בעשירי באב, ושילוחה השלישי של היונה הסתיים בראשון באלול. הבעיה בפירוש זה⁴ הינה היעדר רצף סיפורי. שכן, אם כבר **בראשון באלול** התייבשו המים, והיונה לא שבה לתיבה, למה רק **בראשון בתשרי** הסיר נח את מכסה התיבה? והרי לא מסופר בתורה על המתנה מיוחדת של נח בין א' באלול ו-א' בתשרי. גם לא מוזכר שלב נוסף של התייבשות המים בין אלול לתשרי, ונראה כי מייד לאחר שהיונה לא שבה פתח נח את מכסה התיבה.⁵ בעיה זו (כמו הבעיה הראשונה באפשרות זו) אינה יורדת לשורש הסיפור. שכן, ניתן לומר כי אכן קיים דילוג של חודש בין המועד של אי שיבת היונה לבין פתיחת התיבה, גם אם בהנחה זו ניתקל בבעיות הפשט. אך היתרון של פרשנות זו על האפשרות הראשונה ברור. שכן, בדרך הראשונה אנו מגיעים **לסתירה פנימית** במועדים המוזכרים, ואילו בדרך השנייה אנו נתקלים רק בבעיות קלות עם הפשט שיכולות להיפתר בנקל.

ניתן לסכם ולומר כי על פי הפשט, התגברות המים על הארץ במשך 150 יום **כללה** גם את 40 ימי המבול. אלו הנתונים שעמדו לעיני הפרשנים בבואם לפרש את מהלך הזמנים במבול. נסקור את הפרשנויות המרכזיות.

פירוש רש"י

פירושו של רש"י הוא הפירוש היצירתי ביותר מבין כל הפירושים, והוא משלב היטב את כל זמני המבול. הבעיה בפירוש זה היא "המחיר" שרש"י משלם כדי להגיע לפירוש "מושלם" זה. רש"י קובע כי התגברות המים במשך 150 היום, החלה **לאחר** סיום 40 ימי המבול, והבעיה החמורה שהוצגה לעיל נפתרת על ידו באמצעות שינוי בסיס הספירה של הזמנים. להלן סדר הזמנים על פי רש"י:

המבול החל ב"ז חשוון ופסק בכ"ז בכסלו, כעבור 40 יום. מכ"ח בכסלו גברו המים על הארץ 150 יום, שהסתיימו באחד בסיוון. החל מתאריך זה החלו המים לחסור ולהתייבש. ב"ז בסיוון (החודש השביעי **מכסלו** שבו פסק המבול) נחה התיבה על הרי אררט, ובראשון

6 רש"י שם: "וכ"א יום הוחיל בשליחות היונה, הרי שישים יום משנראו ראשי ההרים עד שחרבו פני האדמה".

7 המופיעה ב"סדר עולם".

8 ראו בדברי התמיהה של אברבנאל לבעיה זו ברש"י, בפירושו לפרשת נח, שאלה ט'. וכן בעמדת הרמב"ן (ח:ד).

4 הבעיה הראשונה היא כאמור, שפרשנות זו אינה הולמת באופן מלא את הפשט, אם כי בוודאי שאינה סותרת אותו.

5 וזאת בשל הסמיכות בין אי חזרת היונה לפתיחת התיבה עם התייבשות המים באחד לחודש הראשון.

בסיסי הספירה של האירועים, והכול בפרשיה לא ארוכה. לעומתה, שיטת הרמב"ן מפרשת את כל הזמנים על פי מפתח זמנים אחד, ובהתאם לפשט הכתובים.

אכן, ההתאמה המלאה היא בין סיום התגברות המים לאורך 150 ימים, שהינם חמישה חודשים, היום שבו נחה התיבה על הרי אררט, י"ז בחודש השביעי, לבין תחילת המבול – י"ז בחודש השני.

עם זאת, קיים חוסר התאמה בין המועד שבו פרחה היונה ללא שוב, א' באלול, לבין היום שבו חרבו המים – א' בתשרי. אך אין מדובר בבעיה קשה המעוררת תמיהה כמו פירושו של רש"י. ניתן לומר כי פירוש הרמב"ן, הולם היטב את הפשט.

אם נסכם, הרי שפירוש רש"י הוא פירוש נועז, נוטה לסיכונים, פירוש "מחוץ לקופסה", פירוש שמזכיר חידת הגיון או דרך פעולה ב"חדר בריחה", ואילו פירוש רמב"ן לעומתו הוא פירוש שמרן המתרחק מסיכונים מיותרים.¹¹

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון עורכת לשון: רחל הכהן שיף

¹¹ סיפור המבול הוא סיפור כפול. פעמיים מסופר על צדקות של נח, פעמיים מסופר על הולדת בני נח, פעמיים מסופר שנח מצטווה להכניס עימו חיות לתיבה, פעם זוג מכל החיות, ופעם הציווי מתחלק לבהמות טהורות ולבהמות טמאות, פעמיים מצוין משך המבול; פעם אחת 40 יום ולילה, ופעם אחרת 150 יום, ועוד. לאור זאת, שיטת ביקורת המקרא מחלקת את סיפור המבול לשני סיפורים: האחד לפי מקור שם הויה, והשני לפי מקור שם אלוקים. בהתאם לכך, 40 ימי המבול שייכים למקור שם הויה, ו-150 הימים של התגברות המים שייכים למקור שם אלוקים. הפרשנות המסורתית תתנגד לכך, אולם הפרשן המסורתי הרב מרדכי ברויאר בספרו **פרקי בראשית** (א, הוצאת תבונות, עמודים 48-72) דווקא מקבל שיש בסיפור המבול שני סיפורים, שהוא קורא להם "בחינות". כל בחינה מלמדת עיקרון אמוני אחר, אך שתי ה"בחינות" מרועה אחד ניתנו. ראו בהערותו של הרב יואל בן נון, שהובאה בקובץ: **שיטת הבחינות של הרב ברויאר**, עמ' 278. שם הוא כתב: "אינני סבור שניתן לפרש את התורה על פי פשוטה (שבת סג ע"א; רשב"ם, תחילת פרשת וישב) מבלי לנקוט את שיטת הבחינות... ודי אם אזכיר את פרשת המבול הכפולה (להבדיל מפרשת הבריאה שקל להסבירה) ואת עשרת הדברות שבשמות ודברים".

עליו, אותה הוא הגדיר "הנכון בעיני". הצד השווה לשתי השיטות הוא:

חמישים ומאת יום האמורים בתגבורת המים יכלול ארבעים יום של ירידת הגשם, כי בהם עיקר הריבוי והתגבורת.

במילים אחרות, בניגוד לרש"י, הרמב"ן סבור כי 150 ימי גבורת המים כוללים גם את 40 ימי המבול.

אנו נתמקד בשיטה השנייה בלבד. בניגוד לראשונה, שנוקטת גם בבסיסי ספירה שונים, השיטה השנייה מתייחסת לכל אירועי המבול לפי בסיס אחד: חודש תשרי הוא החודש הראשון.

אירועי המבול יהיו לפיכך כדלקמן: ב"ז במרחשוון החל המבול, וב"ז בניסן הסתיימו 150 יום של גבורת המים. **בו ביום** נחה התיבה על הרי אררט, ב"ז בחודש השביעי, הוא י"ז בניסן, בדיוק חמישה חודשים לאחר תחילת המבול. זו הסיבה שהרמב"ן סבור כי 150 הימים של גבורת המים כוללים גם את 40 ימי המבול. ב-א' בתמוז, הוא החודש העשירי לתשרי, נראו ראשי ההרים, ומקץ 40 יום, ב-י' באב נשלח העורב. שילוחי היונה הסתיימו בא' באלול, וכעבור חודש, בא' בתשרי חרבו המים ונח הסיר את מכסה התיבה. ב"ז במרחשוון יבשה הארץ.

אין כל ספק כי פירושו השני של הרמב"ן (שהוא הפירוש העיקרי) הינו פירוש ההולם את הפשט, וכלשון הרמב"ן עצמו: "והנה כל מנין הפרשה כפשוטו ומשמעו".⁹ עם זאת הוא מעורר בעיות הקלות לפתרון.

אכן, אין מניין הזמנים "חלק", כמו בשיטת רש"י, וקיים הפרש של חודש בין פריחת היונה ללא שוב לבין הסרת מכסה התיבה.¹⁰ יחד עם זאת, זו בעיה פשוטה לעומת הבעיה הקשה בשיטת רש"י בעניין בסיסי הספירה השונים, המקשה מאוד על קבלת גישתו.

סיכום

תיאור התורה את ההתרחשויות השונות סביב המבול יוצר בלבול רב וחוסר בהירות באשר לזמנים המדויקים שלו.

השיטות המרכזיות, שיטת רש"י והשיטה השנייה של הרמב"ן, מניחות לפנינו שני פתרונות ייחודיים.

שיטת רש"י מצליחה לשזור את כל אירועי המבול אחד אחר השני, תוך כדי התאמה מלאה בין כל התאריכים, אך במחיר גבוה ביותר של קביעה שונה של

⁹ שם, פירושו לח:ה.
¹⁰ והקושי ברור: אם היונה לא שבה למה המתין נח חודש נוסף בטרם פתח את מכסה התיבה, והרי התורה לא ציינה כי הייתה המתנה כזו.